

Hamvas Endre Ádám:
*A lélek megváltásának hermési útja. Hermés
Trismegistos és a platóni hagyomány*

ARGUMENTUM KIADÓ, 2016. APOLLO KÖNYVTÁR 37, 233 O.

A szegedi Gál Ferenc Főiskola adjunktusa, Dr. Hamvas Endre Ádám a *Corpus Hermeticum* elmélyült értelmezését nyújtja e monográfiában maguk az eredeti szövegek és kiterjedt nemzetközi szakirodalom alapján. Műve négy nagy részből épül fel, melyeket egy komoly kérdésfelvetés vezet be, és egy válogatott és kategóriákra – szövegkiadásokra, fordításokra és szakirodalomra – tagolt bibliográfia zár le. A kötet első három része sorjában a kozmosz, az ember, illetve a kultusz témáját tárgyalja, míg a negyedik rész az összefoglalás.

Az „Előzetes megjegyzések” címet viselő bevezetés sokkal többet ad, mint amennyit a címe sugall, hiszen a szerző itt egyrészt tág eszmetörténeti – és elméleti, filozófiai – összefüggésbe helyezi el a hermétikus értekezések problematikáját és általános módszertanát, másrészt jelzi, hogy saját értelmezési szempontja a platónikus hagyományhoz való viszonyítás lesz, tehát hogy lényegileg filozófiai elemzésre és értelmezésre számíthatunk. Itt egyfelől találónak és programadónak érezzük azt, ahogyan Hamvas Endre megfogalmazza a hermétikus traktátusok világlátását, illetve a bennük megnyilvánuló léttapasztalatot – eszerint „*idegennek lenni egy idegen világban,*”¹ így írhatjuk le ezt az érzést, amihez azonban sokszor egy ezzel ellentétes érzés, a teremtett világ szépsége feletti örömteli meditáció kapcsolódik.”² Másfelől úgy érezzük, hogy a szerző kiválóan azonosítja a késő antik eszmetörténet folyamatában azt a szakaszt, mely szinte természetszerűleg hozza magával a hermétikus típusú, transzcendens hivatkozású beavatási rítus felbukkanását: „Az emberi lét addigi egyértelműsége ekkor olyan világosan kérdőjeleződik meg, hogy ki kell szakítani addigi otthonosságából, rá kell ébreszteni arra, hogy idegen világban van... azt a kérdést, hogy ki is az ember, csak végső alapja felől lehet és érdemes föltenni, de megválaszolni már csak az isteni felől lehet.”³ A bevezetés meghatározza még a kutatás módszertanát (forráselemzés), és felteszi a kutatást meghatározó kérdéseket, melyek a hermétizmus központi dogmáira,

¹ Kiemelés a szerzőtől.

² Hamvas Endre Ádám: *A lélek megváltásának hermési útja. Hermés Trismegistos és a platóni hagyomány*. Kiadási hely megjelölése nélkül: Argumentum Kiadó, 2016, 12.

³ Uo., 13.

az egységes hermétikus hagyomány létre, a beavatás szakaszaira és a hermétikus gnózisra irányulnak.

Az első főrész ezután a hermétikus kozmológiát kezdi vizsgálni. Egy alapos, elemző forrástani ismertetés után a kozmosz mint anyagi isten problematikáját fejtegeti a szerző, abból kiindulva, hogy a hermétikus beavatás legalsó fokán általános ismereteket tanítottak a kozmosz természetéről. A természeti világrénd megítélése a hermétizmusban kettős: mint Hamvas Endre az *Általános tanítások* tizedik dialógusa alapján rámutat, a hermétikus mozgalom egyfelől szépnek, másfelől azonban rossznak érzékeli a kozmoszt. A szerző a platóni *Timaios*ig vezeti vissza a problématörténetet: eszerint az a platóni tétel, hogy a látható világ nem részesül a valóságos létezésben, áll például a Stobaiosnál fennmaradt hermétikus kozmológiai töredékek háttérében. Az *Asclepius*ban használt hermétikus időfogalom is a *Timaios*ban megfogalmazottból eredeztethető. A hermétikus negatív kozmológia itteni felvázolása során Hamvas Endre a Nag Hammadiban talált gnosztikus szövegek – különösen az *Allogenés* – kozmológiájával is összeveti a hermétikus hagyományt, igen széles körű antik és késő antik eszmetörténeti tájékozottságról téve tanúságot. Az első főrész meghatározó alrésze azonban a latin *Asclepius* és a görög *Koré kosmu* dialógusok kozmológiájának strukturális bemutatása és tartalmi, eszmetörténeti elemzése, amelyet kiegészít a *Káldeus orákulumok* és Alexandria Philón kozmológiájának ismertetése. Az elemzés arra a történeti eredményre vezet, hogy a hermétikus, a káldeus és a philóni kozmológiák számos közös elemet tartalmaznak, és hogy ezek végső történeti forrása, illetve ihletője Platón kozmológiája.

A második főrész tárgya a hermétikus antropológia, melynek funkciója a beavatási rendben az előkészület az isteni kinyilatkoztatásban való részesülésre, az értelem általi újjászületésre, a megváltásra, hiszen – mint szerzőnk írja – „a hermetikus szövegek rendeltetése végső soron nem más, mint a lélek felkészítése arra az útra, amelynek célja az emberben lévő isteni elem kivezetése az anyagi, romlandó és bűnökkel teli világból.”⁴ Az elemzés először a *Poimandrés*ban szereplő *Anthrópos*-mítoszt tárgyalja, felhíva a figyelmet annak gnosztikus párhuzamára az *Arkhónok hiposztázisában*; majd a *Corpus Hermeticum* XIII. dialógusa is bevonódik az értelmezésbe. A szövegek tanúsága szerint az ember szellemi alaptermészetű, magas méltóságú lény a létezők kozmikus hierarchiájában, aki Isten képmását hordozza, és egyenrangú az Isten alá rendelt teremtő értelemmel. Az ember rendeltetése a fizikai természetbe való alászállása után „az anyag fogságából való kiszabadulás,”⁵ mely által az emberben lévő isteni elem visszatérhet abba a világszférába, amelybe tartozik. Ennek feltétele az Istennel való lényegi rokonságának

⁴ Uo., 109.

⁵ Uo., 119.

felismerése,⁶ és az anyag káros hatása alóli felszabadulás: „az embernek meg kell szabadulnia a kozmosz anyagi befolyásától, le kell vetnie kozmikus testének tulajdonságait, csak így születhet újjá.”⁷ Az antropológiai vizsgálódás következő lépése annak bemutatása, hogy a kozmoszban érvényesülő káros, alacsonyabbrendű isteni erők a hermétikus források szerint hogyan hatnak a lélekre. Ez az asztrológiatörténeti vizsgálat közelebbről az ún. dekánonok szerepével foglalkozik, melyek az állatöv jegyei fölött uralkodnak, s vagy elszenvedik a bolygók befolyásait, vagy afölött állnak, de minden esetben érvényesítik a végzet hatalmát különösen az emberi testen. Mint Hamvas Endre rámutat, a dekánonokról való „tudás előkészület arra az útra, amelyet a léleknek a testből való kilépéskor kell megtennie.”⁸ A második főrészt legfontosabb szakasza azonban a lélek eredetét és tulajdonságait vizsgálja a hermétikus források tükrében. Az elemzésben hangsúlyosan szerepelnek a Stobaios által megőrzött töredékek, különösen a *Koré kosmu*. A filozófiai igénytel és több-kevesebb rendszerességgel kidolgozott hermétikus lélektan szerint (melyet két szemelvény is segít megismerni) a lélek égi eredetű, a testtől gyökeresen különböző természetű, küldetéssel érkezik a természeti világba, és ha ezt a küldetését teljesítette, jutalomképpen visszatérhet égi hazájába. Mint másutt, itt is feltűnik a platóni ihletés (*Phaidros, Timaios, Törvények*), illetve újplatonikus párhuzamosság – szerzőnk különösen Iamblichos és Plótinus példáját említi, és a következő, összehasonlító forrásvizsgálatok sorára alapozott tézist állítja fel: „Talán nem járunk messze az igazságtól, ha a fent vázoltak alapján arra a következtetésre jutunk, hogy a hermétikus lélektan alapvetően platonikus eredetű doktrína.”⁹

A kötet harmadik, rövidebb terjedelmű főrésze a hermétikus kultusz problematikáját taglalja. A problémát itt az jelenti, hogy pusztán a szövegekre vagyunk utalva, amikor meg szeretnénk állapítani, hogy a hermétikus vallási-filozófiai belátásokat, beavatást kísérte-e valamilyen kultikus cselekmény (*drómenon*), ahogyan ez a görög misztériumvallásokban történt. Ez a kérdés pedig szorosan összefügg azzal, amelyet Hamvas Endre az utolsó főrészben tárgyal: léteztek-e „gyakorló” hermétikus vallási közösségek, melyek a traktátusokat esetleg kultikus kézikönyvként használták, vagy a *Corpus Hermeticum* inkább csak egyéni szerzők filozófiai elmélkedéseiből áll? Szerzőnk a nagy hermétizmus-szakértő, R. A. Reitzenstein álláspontjával utköztetve és a hermétikus beavatás fokozatait rekonstruálva fejt ki saját nézetét, mely szerint

a hermetikus traktátusokat... beavatási dokumentumoknak tekinthetjük, amelyek lényegében annak a folyamatnak a lenyomatai, amelynek során a beavatandó eljut

⁶ Uo.

⁷ Uo., 121.

⁸ Uo., 126.

⁹ Uo., 175.

beavatása végső pontjáig, ami Isten meglátását jelenti, azét az intelligibilis istenségét, aki bennünk lakozik, és akivé a beavatott végül átalakul...¹⁰

A harmadik rész végén Hamvas Endre a hermétikus ima mint theurgikus performatív beszédaktus példáján igazolja, hogy az e hagyományba tartozó szövegek valóban beavatási dokumentumok. Iamblichos *De mysteriis*-ét segítségül hívva ugyanakkor rámutat, hogy az újplatonikus theurgiához képest a hermétikus eljárás célja nem a démiurgos „teremtésének” megismétlése, hanem a lélek eltávolítása az anyagi világtól.

A negyedik főrész a teljes vizsgálat eredményeit kívánja összegezni, különösen arra a kérdésre keresve a választ, hogy léteztek-e hermétikus vallási közösségek. Szerzőnk megfontolt álláspontja ezzel kapcsolatban az, hogy a kérdésre – szövegen kívüli bizonyítékok hiányában – csak hipotetikus válasz adható, éspedig így: nem zárható ki, hogy a hellenisztikus Egyiptomban léteztek kisebb hermétikus vallási közösségek, amelyek Hermés Trismegistost istenként tisztelték, és kultikus céllal is használták a tőle eredeztetett írásokat.

Összességében véve igen komoly monografikus áttekintést kap az, aki kézbe veszi e kötetet, melyben árnyalt és elmélyült filozófiai elemzés, hatalmas antik és késő antik filozófiatörténeti tudás támasztja alá a hermétikus mozgalom végső filozófiai értelmezését, amelyet idézünk a kötet utolsó oldaláról: a hermétikus

γνώσις annak felismerése, hogy az ember önmagában hordja azt az isteni természetet, amely a teremtett világban csak neki jutott. Az emberi lét célja az, hogy a helyes földi élet után az ember alkalmassá váljon önmaga isteni valójának megszabadítására az anyagi világból, sőt a materiális világ ellenében. Aki végigjárja a hermés utat, végül visszatál önmagához, az isteni emberhez.

Vassányi Miklós

¹⁰ Uo., 207.

